

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-1>

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОТРЕБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Аврамова,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-1941-9894
gamm@i.ua*

Ганна Корнієнко,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-7062-1027
gannakor@ukr.net*

Анотація. Стаття присвячена виявленню українського досвіду правового забезпечення житлової та продовольчої потреби в умовах воєнного стану. Запропоновано виокремлювати механізми забезпечення житлової потреби в умовах воєнного стану та індивідуальне продовольче забезпечення людини в умовах воєнного стану. Наголошено на необхідності розмежування правового статусу громадян на тих, хто: знаходиться у зоні бойових дій; проживають на території, що не зазнала бойових дій; внутрішньо переміщених осіб; отримав тимчасовий захист у країнах ЄС. Встановлено вторгнення публічних елементів у систему приватноправового регулювання суспільних відносин, що стало необхідним для підтримки життєдіяльності суспільства. Запропоновано визначення уразливої фізичної особи в умовах воєнного стану, як особи, що зазнала позбавлення житла або загрози його позбавлення внаслідок воєнних дій, а також знаходиться у стані ускладнення задоволення продовольчої потреби. Підкреслено необхідність подальшого розвитку забезпечення житлової та продовольчої потреби у поствоєнному праві.

Ключові слова: воєнний стан, житло, продовольство, забезпечення, внутрішнє переміщення, публічний, потреба.

THE UKRAINIAN EXPERIENCE OF TENURE AND FOOD SECURITY IN THE STATE OF MARTIAL LAW

Olga Avramova,

*Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Civil Law and Process
of the Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-1941-9894
gamm@i.ua*

Ganna Korniyenko,

*Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Land and Agricultural Law
of the Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-7062-1027
gannakor@ukr.net*

Abstract. The article covers the accomplished Ukrainian experience in tenure and food security in the state of martial law. It is suggested to distinguish between the mechanisms of providing tenure security in the state of martial law and the individual food security strategy in the same conditions. We emphasize on the division of the citizens' legal status as follows: those who are in a warfare zone, people who are living out of the military action zone, internally displaced people, the ones that have got temporary protection in EU. The interference of public elements into private regulation system of social relations that is necessary to maintain life-sustaining activity has been revealed. We offer the definition of a vulnerable physical party in the state of martial law as a person who has lost his housing or is in danger to lose it because of warfare as well as the person who meets difficulties in food security. It is emphasized on the following development of tenure and food security in the state of post-martial law.

Key words: state of martial law, housing, food, provisions, internal displacement, public, need. (Baldwin, 1991: 281–282).

Вступ. В Україні було введено воєнний стан з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року на підставі указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022, який було встановлено внаслідок військової агресії Росії (Law of Ukrainian, 2022). Фактично о 04 години 50 хвилин 2022 року перші постріли почалися у м. Харків та Харківської області. Саме з цього моменту можна стверджувати, що українська юриспруденція вступила у стадію воєнного права, що має прояв у правовому режимі воєнного стану. Сучасний режим воєнного стану в Україні лише починає вивчатися на науковому рівні, водночас фактичного матеріалу за два місяця війни вже достатньо, щоб зрозуміти із якою проблематикою зіткнулась українська держава. Найбільш гострі гуманітарні питання склались щодо житлового та продовольчого забезпечення. У світовій літературі суспільні відносини та їх правове регулювання в умовах воєнного стану досліджувались на прикладах різних країн, зокрема Бангладешу (Bari, 1985) та ін. Із урахуванням досвіду інших держав, фактичного стану відносин український уряд розробляє певні механізми для подолання як окупації території держави, так і проблемних гуманітарних питань. Завдяки цьому поступово складається український досвід щодо вирішення проблем у сфері забезпечення житлом та продовольством населення. Це потребує окремого аналізу та дослідження для утворення напрямів подальшого правового регулювання життєвих потреб людини.

Метою статті є виявлення та надання характеристики українського досвіду правового забезпечення житлової та продовольчої потреби в умовах воєнного стану. Для опанування цієї мети поставлені наступні *завдання* надати характеристику забезпечення житлової та продовольчої потреби в умовах воєнного стану, сформулювати напрями удосконалення їх законодавчої регламентації у поствоєнному праві.

Матеріали та методи дослідження. Матеріали роботи складають статистичні дані щодо руйнування житлового фонду на прикладі Харківської області України, проведення посівної в Україні, кількості осіб, що отримують тимчасовий захист у ЄС, міжнародне законодавство щодо прав людини, українське законодавство воєнного стану, рішення органів місцевого самоврядування, наукова література, відкриті інформаційні джерела засобів масової інформації. Методи дослідження включають загальнонаукові та спеціальні методи. Діалектичний метод застосовано для з'ясування поняття найзначніших соціальних відносин в умовах воєнного стану. Метод аналізу дозволили виявити фактичний стан розвитку житлових та аграрних відносин в умовах воєнного стану. Використання структурно-функціонального методу надало можливість розмежувати житлову потребу, продовольчу потребу в умовах воєнного та поствоєнного стану в Україні. Аксиологічний метод надав можливість підкреслити та відмежувати найзначніших соціальних відносин та інших соціальних відносин в умовах воєнного стану та поствоєнного стану. Особливе значення для дослідження мав метод прогнозування подальшого розвитку правового регулювання та його напрямів в поствоєнному праві.

Результати та обговорення. Введення воєнного стану передбачає як встановлення спеціальних механізмів правового регулювання суспільних відносин (Bari, 1985, p. 155), так і фактичного забезпечення життєдіяльності суспільства. Харчування, одяг і житло включені як елементи достатнього життєвого рівня у ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (International Covenant № 2200A (XXI), 1966). Незважаючи на розвиток суспільства, питання забезпечення їжею та житлом людини залишається базовими, оскільки внаслідок позбавлення житла та відсутності можливості отримати своєчасно їжу, воду ставиться під загрозу життя людини. Саме така загроза виникла для багатьох українців, що опинились у зоні бойових дій.

Відомо, що наявність житла виступає об'єктивно необхідною умовою підтримки життєдіяльності людини (Kohat'ko, Polyakova, 2017, p. 742). Житлова потреба має багаторівневу структуру, яка охоплює комплекс економічних і соціальних інтересів, зокрема економічного (задоволення потреби людини у житлі) та соціального інтересу людини (проживання в умовах, які підтримують життєдіяльність людини) (Avramova, 2015, p. 4). В умовах війни частина українців опинилась у стані позбавлення житла. Так, за інформацією харківського мера: станом на 31 березня 2022 р. зруйновано понад 1500 будівель у м. Харкові, зокрема 1292 житлових будинків, переважно багатоповерхівки (15% житлового фонду повністю виведено з ладу), постраждали 70 шкіл, 54 дитячі садки, 15 лікарень та 239 адміністративних будівель (Ruynivannya u Kharkovi, НВ Харків, 2022). Наприклад, 17 квітня 2022 р. частково зруйнована школа № 1 – найстаріша школа м. Харкова. На жаль, українське суспільство чітко розуміє, що з кожним днем війни руйнування житла буде лише продовжено.

Війна та позбавлення житла вимушує людей залишати рідні міста, оселі та отримувати тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу. На березень 2022 р. Молдова прийняла 370 000 біженців, що складають приблизно десяту частину населення країни. Близько 300 000 біженців прибуло до Варшави, столиці, збільшивши її населення на 17%. Більше 100 000 попрямували у Краків, друге найбільше місто в Польщі, в якому мешкають 780 000 осіб. У Бельгії, де очікують близько 200 000 українців (Теплі об'єму, Forbes.ua, 2022). На початок квітня 2022 р. офіційно в Україні в режимі офлайн зареєстровано 900 тисяч внутрішньо переміщених осіб, зокрема у наступних областях: Вінницькій – 55 тисяч, Львівській – 50,5 тисяч, Хмельницькій – 47,4 тисяч, Полтавській – 46,1 тисяч, Закарпатській – 44 тисячі, Черкаській – 42 тисячі. (Sytuatsiya u sotsial'niy, 2022). При переміщенні у особи постає питання про місце проживання. Поряд із цим у людей, які залишаються у зоні бойових дій постає питання про відшкодування пошкодженого житла. З цього випливає, що існує декілька механізмів забезпечення житлової потреби в умовах воєнного стану: 1) самостійне задоволення житлової потреби, виникає якщо особа не використала право на переміщення та залишилась у власному житлі; 2) компенсаційне забезпечення житлової потреби, виникає якщо людина перемістилась у середині країни та отримала статус внутрішньо переміщеної особи (житлова потреба задовольняється за рахунок орендованого житла, безкоштовного надання жила іншими громадянами або тимчасового соціального житла); 3) допоміжне задоволення житлової потреби, виникає у фізичній особи, яка отримала притулок у країнах ЄС в межах Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р про тимчасовий захист (Directive EU № 2001/55/EC, 2001) (житлова потреба задовольняється за рахунок соціальних притулків, безкоштовного надання житла громадянами ЄС, орендованого житла).

Деякі українці не використали право на евакуацію та залишаються на територіях проведення бойових дій, зокрема у м. Харкові, у такому разі особа продовжує проживати у власному житлі, якщо воно не зруйновано. При частковому пошкодженні житлової інфраструктури органи місцевої влади намагаються своєчасно проводити ремонтні роботи, незважаючи на умови бойових дій. Так, комунальні служби м. Харкова цілодобово вивозять сміття, ремонтують мережі, а також долають наслідки обстрілів і руйнувань у будівлях харків'ян (Kharkiv'yanu

mozhut', City.kharkov, 2022). Водночас, станом на 14 березня 2022 р. у м. Харкові 535 будинків опалення зможуть відновити лише після завершення бойових дій та виконання великого обсягу робіт (U Kharkovi, Interfax, 2022). При руйнуванні житла власникам житла надається грошова компенсація згідно постанови Кабінету Міністрів України «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» від 2 вересня 2020 р. № 767 (Law of Ukrainian, 2020). Для отримання компенсації власники зруйнованого житла (громадяни України, іноземці та особи без громадянства) звертаються із відповідною заявою про надання компенсації до органів місцевого самоврядування, а в разі їх відсутності – військово-цивільних адміністрацій. Після чого вони проводять обстеження пошкодженого або зруйнованого житла, обліковують його, складають і затверджують списки постраждалих на відповідній території та видають довідки про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації. Рішення про надання грошової компенсації приймають комісії з розгляду питань, пов'язаних з наданням грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано.

Якщо особа здійснила внутрішнє переміщення, то вона має право безкоштовно проживати в житлі, яке надається добровільне іншими особами. У такому разі вартість проживання відшкодується органами місцевого самоврядування. Наприклад, Тернопільська міська рада прийняла рішення «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг у Тернопільській міській територіальній громаді» від 24.03.2022 р. № 294 (Ternopil Rada, 2022). Відповідно до цього рішення для отримання компенсації власник житла, що було надано для безкоштовного проживання, не пізніше п'яти днів з дня закінчення звітного місяця подає в Центр надання адміністративних послуг Тернопільської міської ради заяву про надання компенсації. Цей приклад підкреслює існування механізмів як забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, так і функціонування компенсаційного механізму власникам житла за природну амортизацію житла та використані житлово-комунальні послуги. Крім того, особи, що здійснили переміщення можуть самостійно задовольняти житлову потребу шляхом оренди житла. При цьому особи мають право на компенсацію проживання з боку держави. Зокрема, відповідно до п. 3 Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332. Ця допомога надається щомісячно з місяця звернення до квітня 2022 р. включно на кожну внутрішньо переміщену особу. Грошові кошти виплачується за повний місяць незалежно від дати звернення за її наданням (Law of Ukrainian, 2022). Водночас, внутрішньо переміщені особи мають право на отримання житла із тимчасового житлового фонду згідно із Порядком формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 582 (Law of Ukrainian, 2019).

Аналізуючи задоволення житлової потреби українців, що здійснили внутрішнє переміщення, в умовах воєнного стану можна стверджувати, про існування компенсаційних механізмів щодо забезпечення житлом. Так, держава компенсує частково орендну плату, вартість проживання власникам житла, що надають безкоштовне житло для проживання внутрішньо переміщеним особам. Слід підкреслити, що описаний механізм задоволення житлової потреби був застосований вперше в Україні з урахуванням умов воєнного стану. Такий досвід слід визнати позитивним та дії українського уряду, органів місцевого самоврядування стали своєчасними.

Допоміжний механізм щодо задоволення житлової потреби українців встановлено і в Директиві Ради Європейського Союзу від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС про мінімальні

стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення наслідків цього (Directive EU № 2001/55/ЄС, 2001). Відповідно до положень цієї Директиви особа, що звернулась до тимчасового захисту, має право на проживання та доступ до ринку житла. Негайне житло надається владою або благодійними організаціями. Директива про тимчасовий захист надає право на належне проживання та житло, тому на середню перспективу необхідно знайти стійкі рішення, поєднуючи державну систему прийому людей з пропозиціями приватного розміщення (Ryatyuyuchys' vid viyny, es.Euroпа, 2022). Громадяни ЄС також допомагають забезпечити житлом українців шляхом надання свого житла для проживання та отримують за це компенсацію із відповідних фондів.

Поряд із житловою потребою в умовах воєнного стану постає і проблематика продовольчого забезпечення українців. Так, війна вимагає нових підходів до забезпечення продовольчої безпеки як в Україні так і всьому світі. Тимчасові зміни у регулюванні аграрних відносин з одного боку – повинні забезпечити безперебійне використання наявних земельних ресурсів на не окупованих територіях, а з іншого боку – ми спостерігаємо адміністративні методи регулювання цих відносин. Без імперативного регулювання із застосуванням адміністративних методів неможливо досягти балансу між бізнесом, державою та споживачем продуктів харчування. Прикладом такого регулювання може бути прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (Law of Ukrainian, 2022). Цей нормативний акт направлений на подолання можливих негативних наслідків війни щодо продовольчої безпеки країни. В його основу покладено пріоритет суспільних інтересів над приватними. Законом встановлені нові тимчасові підходи щодо: автоматичного продовження договорів оренди земель сільськогосподарського призначення на 1 рік; спрощення процедури укладання нових договорів оренди земель державної та комунальної власності без проведення аукціонів; підписання договорів кваліфікованими електронними підписами; визначення орендної плати на рівні не більше 8 відсотків нормативної грошової оцінки одиниці ріллі по області, що покликано зменшити витрати для орендаря.

Окремо слід звернути увагу, що незважаючи на воєнний стан в Україні відбувається посівна компанія, яка спрямована на забезпечення продовольчої безпеки як України, так і країн ЄС. Україна станом на 1 квітня 2022 р. засіяла основними сільськогосподарськими культурами 0,60 млн га, що становить 4,4% від запланованих на сезон 2022 р. 13,44 млн га (Ukrayina zabezpechena Interfax, 2022). Незважаючи на намагання українського уряду зменшити негативні наслідки воєнного стану на продовольче забезпечення фахівці вказують, що прогнозовані площі посіву основних ярих культур під урожай 2022 року на контрольованій Україною території складають 5,990 млн га, що на 1,689 млн га менше від показника минулого року (7 679 тис.га) (Posivnu rozpochaly, Superagronom, 2022). Необхідно враховувати і певні військові фактори, зокрема посівна на звільнених від російських загарбників землях Чернігівщини затримується через розмінування, яке триває (Posivnu na Chernihivshchyni, Ukrinform, 2022). Отже, можна очікувати певне зменшення поповнення продовольством ніж було заплановано на 2022 р.

Слід зазначити, що основною проблемою, поряд своєчасного проведення весняної посівної компанії – є відсутність експорту сільськогосподарської продукції у країни Азії та ЄС. На жаль, від початку війни і до сьогодні порти Миколаєва та Одеси заблоковані, а 90% експорту відбувалося через них. Нові реалії диктують перегляд підходів до логістичного забезпечення агробізнесу. При цьому логістика охоплює такі функціональні операції, як планування, закупівля, зберігання, транспортування, внутрішнє розподілення ресурсів, технічне обслуговування обладнання, надання послуг (Korniyenko, 2020, p. 59).

Основним завданням зовнішньої логістики – є налагодити експорт сільськогосподарської продукції, яка непотрібна на внутрішньому ринку та забезпечити валютні надходження в еко-

номіку країни. Варто звернути увагу, що у довоєнний період ці надходження склали понад 40% від усіх валютних. З метою переорієнтації експорту через залізничний та автомобільний транспорт було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2022 р. № 427 «Про утворення Координаційної ради з питань логістики в сільському господарстві» (Law of Ukrainian, 2022). Координаційна рада – тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, серед завдань якого є: вдосконалення логістики перевезень; скорочення витрат на міжнародні та внутрішні перевезення товарів; забезпечення кваліфікованим персоналом логістичної інфраструктури. Для спрощення експорту соняшникової олії та кукурудзи було відмінено їх ліцензування та квоти.

Підкреслимо, що продовольче забезпечення в умовах воєнного стану повинно здійснюватися не лише на глобальному рівні тобто – світова продовольча безпека, а починатися з локального щодо індивідуального забезпечення продовольчими товарами окремого громадянина. Індивідуальне забезпечення можна поділити на: 1) задоволення продовольчих потреб осіб, які залишилися у зоні бойових дій; 2) продовольче забезпечення внутрішньо переміщених осіб; 3) задоволення потреби у їжі особам, які отримали тимчасовий притулок в ЄС; 4) продовольче забезпечення осіб, які проживають на території, що не зазнали бойових дій. Наприклад, для забезпечення населення був прийнятий Порядок, надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 220. Відповідно до якого надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні за рахунок коштів, що надійшли в національній та іноземній валюті на поточний рахунок Мінсоцполітики, відкритий у Національному банку, від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки спрямовуються на: задоволення продовольчих потреб населення, забезпечення гуманітарною допомогою - оплату транспортування гуманітарних вантажів, послуг для зберігання гуманітарної та іншої допомоги на території України, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з проведенням воєнних (бойових) дій залишили місце проживання/перебування (вимушеним переселенням) ін. (Law of Ukrainian, 2022). Водночас, можна і констатувати той факт, що внутрішньо переміщені особи отримують більше допомоги ніж особи, які залишилися у зоні бойових дій. Такий підхід треба переглядати, оскільки особи, що залишаються у зоні бойових дій допомагають протистояти окупації, а в сільській місцевості – це особи, що працюють на сільськогосподарських підприємствах та їх від'їзд, переміщення може ставити під загрозу проведення необхідних сільськогосподарських робіт.

Обговорення. Аналіз українського досвіду введення воєнного стану дозволяє сформулювати міркування, що незважаючи на складності в період війни, Україна не відійшла від демократичних цінностей. Певне обмеження прав стало при невідступному спрямуванні українського уряду на розвиток демократії. Завдяки цьому та підтримки США, ЄС населення України у перші місяці воєнної агресії не зазнало гуманітарної катастрофи у сфері житлового та продовольчого забезпечення. Водночас слід підкреслити, що відбувається вторгнення публічного елемента в механізм приватно правового регулювання аграрних та житлових відносин. Адже це обумовлено необхідністю підтримання життєдіяльності суспільства.

Можна виявити певний дисбаланс у фактичному забезпеченні продовольством внутрішньо переміщених осіб та осіб, які залишилися у зоні бойових дій. У сучасному українському законодавстві все ще не надано розмежування категорій правового статусу громадян на тих, хто: 1) знаходиться у зоні бойових дій; 2) проживають на території, що не зазнали бойових дій; 3) внутрішньо переміщених осіб; 4) отримав тимчасовий захист у країнах ЄС. Таке розмежування вкрай необхідно, оскільки надає можливість встановити баланс забезпечення у продовольчій та житловій потребі. Крім того, країни ЄС при наданні тимчасового притулку або

статусу біженця українцям зможуть враховувати уразливих осіб, що потребують особливого захисту. Доцільно сформувати і поняття уразливої фізичної особи в умовах воєнного стану – це особа, яка зазнала позбавлення житла або загрози його позбавлення внаслідок воєнних дій, а також знаходиться у стані ускладнення задоволення продовольчої потреби. У поствоєнному праві також бажано враховувати такі обов’язкові напрями розвитку правового регулювання як аграрне, житлове, соціальне законодавство.

Висновки. Узагальнюючи наведене можна запропонувати наступні висновки. Виявлені наступні механізми забезпечення житлової потреби в умовах воєнного стану: 1) самостійне задоволення житлової потреби, виникає якщо особа не використала право на переміщення та залишилась у власному житлі; 2) компенсаційне забезпечення житлової потреби, виникає якщо людина перемістились у середині країни та отримала статус внутрішньо переміщеної особи (житлова потреба задовольняється за рахунок орендованого житла, безкоштовного надання жила іншими громадянами або тимчасового соціального житла); 3) допоміжне задоволення житлової потреби, виникає у фізичній особи, яка отримала притулок у країнах ЄС в межах Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р про тимчасовий захист (житлова потреба задовольняється за рахунок соціальних притулків, безкоштовного надання житла громадянами ЄС, орендованого житла). Виокремлено індивідуальне продовольче забезпечення людини в умовах воєнного стану, що поділяється на: 1) задоволення продовольчих потреб осіб, які залишились у зоні бойових дій; 2) продовольче забезпечення внутрішньо переміщених осіб; 3) задоволення потреби у їжі особам, які отримали тимчасовий притулок в ЄС; 4) проволоче забезпечення осіб, які проживають на території, що не зазнали бойових дій. У поствоєнному праві наведене забезпечення повинно трансформуватися, що природно буде обумовлено станом житлового фонду, станом сільськогосподарських земель, фактичними суспільними відносинами. Перспективними напрямками розвитку українського права може стати, зокрема аграрне, житлове, соціальне. В цілому, український досвід правового забезпечення в умовах воєнного стану потребує і подальшого дослідження.

References:

1. Avramova, O. Ye. (2015) *Pravova pryroda ta systema zhytlovykh prav* (Legal nature and system of housing rights.). *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 7, 3–6 (in Ukrainian).
2. Bari, Md. Ershadul (1985) *Martial Law in Bangladesh 1975-1979: A Legal Analysis*. PhD thesis. *SOAS University of London*. DOI: <https://doi.org/10.25501/SOAS.00033751> (in English).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022). *Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo stvorennya umov dlya zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky v umovakh voyennoho stanu* (On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Creation of Conditions for Ensuring Food Security in Martial Law). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.
4. *9 kvitnya: Sytuatsiya u sotsial'niy sferi stanom na 20:00* (April 9: the situation in the social sphere as of 20:00.). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/9-kvitnya-situaciya-u-socialnij-sferi-stanom-na-2000> (in Ukrainian).
5. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>.
6. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). *Deyaki pytannya vyplaty dopomohy na prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenym osobam* (Some issues of payment of housing assistance to internally displaced persons). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>.

7. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Pytannya vyplaty hroshovoyi kompensatsiyi postrazhdalym, zhytlovi budynky (kvartyry) yakykh zruynovano vnaslidok nadzvychaynoyi sytuatsiyi voyennoho kharakteru, sprychynenoyi (The issue of payment of monetary compensation to the victims, whose houses (apartments) were destroyed as a result of an emergency situation of a military nature caused by the armed aggression of the Russian Federation). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-%D0%BF#Text>
8. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Pytannya nadannya humanitarnoyi ta inshoyi dopomohy tsyvil'nomu naseleennyu v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini (Issues of providing humanitarian and other assistance to the civilian population under martial law in Ukraine). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text>.
9. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Pro zatverdzhennya Poryadku formuvannya fondiv zhytla dlya tymchasovoho prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenykh osib i Poryadku nadannya v tymchasove korystuvannya zhytlovykh prymishchen' z fondiv zhytla dlya tymchasovoho prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenykh osib (On approval of the Procedure for the formation of housing funds for temporary residence of internally displaced persons and the Procedure for the provision of temporary use of housing from housing funds for temporary residence of internally displaced persons). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019-%D0%BF#top>.
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Pro utvorennya Koordynatsiyanoi rady z pytan' lohistyky v sil's'komu hospodarstvi (On the establishment of the Coordinating Council for Logistics in Agriculture). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-koordinacijnoyi-radi-z-pitan-logistiki-v-sil'skomu-gospodarstvi-427>.
11. Korniyenko, H.S. (2020) Lohistychni pravovidnosyny u sferi ahrobiznesu (Logistics relations in the field of agribusiness). *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Yurydychni nauky*, 3, 57–63 (in Ukrainian).
12. Kohat'ko, YU.L., Polyakova, S.V. (2017) Zhytlovi umovy v iyerarkhiyi potreb naseleennya (Housing conditions in the hierarchy of population needs). *Demohrafiya, ekonomika pratsi, sotsial'na ekonomika i polityka*, 20, 742–746 (in Ukrainian).
13. Kharkiv'yany mozhut' povidomyty pro poshkodzhennya svoho budynku, zapovnyvshy spetsial'nu formu (Kharkiv residents can report damage to their home by filling in a special form). Retrieved from: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/kharkivyani-mozhut-povidomiti-pro-poshkodzhennya-svogo-budynku-zapovnivshi-spetsialnu-formu--50015.html> (in Ukrainian).
14. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava (1966) (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
15. Posivnu na Chernihivshchyni zatrymuje protses rozminuvannya zemel' (Sowing in Chernihiv region delays the land demining process). Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3464835-posivnu-na-cernigivsini-zatrimue-proces-rozminuvanna-zemel.html> (in Ukrainian).
16. Posivnu rozpochaly vzhe 11 oblastey Ukrayiny (Sowing has already begun 11 regions of Ukraine). Retrieved from: <https://superagronom.com/news/15087-posivnu-rozpochali-vje-11-oblastey-ukrayini> (in Ukrainian).
17. Ruynuvannya u Kharkovi: u meriyi otsinyly kil'kist' neprydatnykh dlya zhyttya budynkiv (Destruction in Kharkiv: The City Hall estimates the number of homes unsuitable.). Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/kharkiv/harkiv-obstrili-skilki-budynkiv-zruynovano-dani-31-bereznya-novini-harkova-50229919.html> (in Ukrainian).
18. Ryatuyuchys' vid viyny v Ukrayini: dostup do zhytla. Informatsiya stosovno zhytla. (Fleeing of the war in Ukraine: access to housing. Housing information.). Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-access-accommodation-and-housing_uk#- (in Ukrainian).

19. Tepli obymy mozhut' okholonuty. Yak kryza ukrayins'kykh pereselentsiv zminyt' Yevropu. Perekaz materialu Economist (Warm hugs can cool. As the crisis of Ukrainian migrants will change Europe. Transfer of Economist materia) Retrieved from: <https://forbes.ua/inside/yak-kryza-ukrainskikh-bizhentsiv-zminit-evropu-26032022-5061> (in Ukrainian).
20. The Ternopil Rada (2022). Pro zatverdzhennya Poryadku kompensatsiyi vytrat za tymchasove rozmishchennya vnutrishn'o peremishchenykh osib, yaki peremistylysya u period voyennoho stanu i ne otrymuyut' shchomisyachnoyi adresnoyi dopomohy vnutrishn'o peremishchenym osobam dlya pokryttya vytrat na prozhyvannya, v tomu chysli na oplatu zhytlovo-komunal'nykh posluh u Ternopil's'kiy mis'kiy terytorial'niy hromadi (On approval of the Procedure for compensation of expenses for temporary accommodation of internally displaced persons who moved during martial law and do not receive monthly targeted assistance to internally displaced persons to cover living expenses, including housing and communal services in Ternopil city territorial community). Retrieved from: <https://ternopilcity.gov.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogokomitetu-2019/58553.html>.
21. U Kharkovi ponad 500 zhytlovykh budynkiv, de vidnovyty opalennya zmozhut' lyshe pislya zavershennya boyovykh diy (There are more than 500 residential buildings in Kharkiv, where they will be able to resume heating only after the end of hostilities). Retrieved from: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/813252.html> (in Ukrainian).
22. Ukrayina zabezpechena pal'nym ta resursamy dlya provedennya posivnoyi – prem'yer Shmyhal' (Ukraine is provided with fuel and resources for sowing - Prime Minister Smigal). Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/economic/820913.html> (in Ukrainian).